

ÖĞÜN- FİİLİ ÜZERİNE ETİMOLOJİK BİR İNCELEME

Muhammet OLGUN*

Özet

Bu makalede son dönemlerde tartışılan *öğün-* fiili üzerinde durulmuştur. Bu tartışmaya Atatürk'ün "Türk! Öğün, Çalış, Güven!" özdeyişi kaynaklık etmiştir. Öncelikle bu fiilin *Türkçe Sözlük*'teki anlamı verilmiş, daha sonra *ö-* ve *ök-* 'düşünmek' kökenine dayanan *ökün-* ve *ögün-* fiillerinin etimolojik incelemesi sunulmuştur. Sonuç olarak özdeyişteki *öğün-* fiilinin 'aklını kullanmak' anlamında kullanılmadığı, *ög-* 'övmek' kökenine dayandığı ve Atatürk'ün bu sözü 'kendi kendini övmek' anlamında kullandığı etimolojiyle ve tarihî kayıtlarla açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk dili, söz yapımı, etimoloji, anlam bilgisi, *öğün-*.

AN ETYMOLOGICAL ANALYSIS ON THE VERB "ÖĞÜN-" (BRAG)

Abstract

In this article has focused on the word of *öğün-*, which has been discussed recently. This discussion has been resourced from Atatürk's "Turk, Glory, Work, Trust Yourself" maxim. First of all, the meaning of this verb is given in the *Türkçe Sözlük*, then, it has been introduced the etymological analysis of verbs *ökün-* and *ögün-*, which is based on the origin of *ö-* and *ök-* 'thinking'. As a result, it has been explained through etymology and, historical records that the verb *öğün-* in the maxim is not used in the sense of 'use your mind', it is based on the origin of the *ög-* 'preise' and Atatürk used this word in the meaning of 'praise yourself'.

Keywords: Turkish language, word composing, etymology, semantics, *öğün-*.

---

*Yüksek lisans, Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Ana Bilim Dalı,
muhammetolgun@hacettepe.edu.tr 0000-0002-5371-1717

Gönderim tarihi: 16/10/2021 Kabul tarihi: 16/12/2021

Giriş

Türk dilinde çözümlenemeyen, etimolojisi tartışılan veya farklı etimolojik açıklamaları bulunan pek çok sözcük vardır. *Öğün-* de bunlardan biridir. Bu fiil, Atatürk'ün “Türk! Öğün, Çalış, Güven!” özdeyişinden sonra tartışmalara konu olmuştur. Bilindiği gibi 1935'te yapımı tamamlanan Ankara Güven Park'taki kaidenin üzerine bu sözler yazılmıştır.

Günümüz Türkçesinde *övünmek* olarak kullanılan bu eylemin anlamı *Türkçe Sözlük*'te “1. Bir niteliği sebebiyle kendini yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek, iftihar etmek. 2. Kendi kendini övmek.” olarak verilmiştir (TDK, 2011).

Bu fiilin ‘övünmek, kendi kendini övmek, iftihar etmek’ anlamlarına gelmediğini savunan pek çok kişi vardır¹ fakat doyurucu bir etimolojik açıklamada bulunamamışlardır. Anlamını ‘aklımı kullanmak’ olarak göstermişlerdir. Bu görüş gazete köşelerinde, makalelerinde kendine yer bulmuştur. Kelimeyi *ög* ‘akıl’ +*ün-* (addan eylem yapım eki) olarak çözümlenmişlerdir² fakat Türkçede +*ün-* diye addan eylem yapan bir ekimiz yoktur. Dolayısıyla köken açıklaması olarak bu çözümlenme doğru değildir.

Öte yandan *öğün-* eylemini anlam olarak yerinde bulmayanlar vardır. Onlara göre *övünmek* için önce çalışıp güvenmek gerekir. Etimolojik çözümlenmeden ziyade bu görüş akla daha yatkındır. Atatürk'ün *öğün-* sözünü bilinçli olarak diğer eylemlerden önce kullandığını savunan araştırmacılar da bulunmaktadır. Tuncer Baykara bu konu hakkında şöyle der:

“Türkler, bu ülkeyi ve insanlarını daha başarılı, daha mutlu bir düzeye getirmek için bütün şartları düşünmek ve gereğini de yerine getirmek zorundadırlar. Atatürk de bu gerçeği görmüştür. Gerçeğin temelinde ise doğrudan kendi döneminin değil, ama geçmiş yılların şartları vardı. Dönemindeki düşünceyi etkisiz kılmak için tek çare olarak, ona moral gücü, iç dinamik kazandırmak kalıyordu. Bunun içindir ki, *öğün* sözünü en başa almıştır.” (Baykara, 1989, s.28).

Bu fiile ses ve şekil olarak benzeyen en eski sözcük *ökün-*'tir. Orhun Yazıtları'nda³ geçen bu fiilin anlamını Talat Tekin, ‘pişman olmak, üzülme.’ olarak vermiştir. (2016, s.307). Muharrem Ergin ise aynı fiile ‘pişman olmak, eseflenmek, hayıflanmak: kendine gelmek, üzülme, kendine dönme.’ anlamlarını vermiştir (2011, s.108). Bu eylemin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki görünümü ise şu şekildedir: Uygur T. *ökün-*, Karahanlı T. *ökün-*, Kıpçak T. *ökün-*; Kırgız T. *ökün-*, Kazak T. *ökin-*, Türkmen T. *ökün-*. Görüldüğü gibi bu eylem olduğu gibi tarihî ve çağdaş lehçelerde varlığını korumaktadır. Sadece Kazak Türkçesinde düzleşme olmuş, *ü* sesi *i*'ye dönüşmüştür. Anlam olarak da daima ‘pişman olmak’ olarak gösterilmiştir.

Kelime çözümlenmesine baktığımızda *ö-* ‘düşünmek’ eylemine kadar gittiği görülür. Dolayısıyla şöyle bir çözümlenme yapabiliriz: “ö – k – (ü)n”. -K- eki eylemden eylem yapım ekidir ve kuvvetlendirme anlamı katar. -(Ü)n- ise dönüşlülük ekidir. *Sakin-* eylemi de aynı anlama ve yapıya sahiptir. *Sa-* ‘düşünmek’, -k- fiilden fiil yapım ekidir ve kuvvetlendirme işlevindedir. -(I)n- ise dönüşlülük ekidir. Fakat bu iki fiil de bugün ‘düşünmek, kendi kendine düşünmek’ anlamında değildir. Bununla beraber eylemden eylem yapan kuvvetlendirme işlevindeki -k- eki günümüz Türkçesinde varlığını sürdürmektedir. Zeynep Korkmaz -k- / -(I)k- / -(U)k- eki için “-k- eki, tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş ‘olma’ fiilleri türetir. Bazı türetmelerde, kökle kaynaşmış olan ekte bir de dönüşlülük işlevi görülür.” demiş ve *acık*⁴, *ayık*-, *burk*- gibi örnekler vermiştir (2003, s.127). *Ö-* ‘düşünmek’, *ök-* ‘düşünmek’ eylemleri Orhun ve Uygur Türkçelerinde görülür. Gabain de *ök-* fiili için aynı anlamı

¹ Milliyet. (2021). Öğün Ne Demek, TDK Sözlük Anlamı Nedir? Türk, Öğün, Çalış, Güven Sözündeki Öğün Ne Anlama Geliyor?. *Milliyet*. 12.12.2021 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/egitim/sozluk/ogun-ne-demek-tdk-sozluk-anlami-nedir-turk-ogun-calis-guven-sozundeki-ogun-ne-anlama-gelir-6566727> ağ adresinden erişildi.

² Kılınç, Ş. (2019). Atatürk'ün “Türk, Öğün, Çalış Güven” Sözü Aslında Ne Anlama Geliyor?. *Webteknoloji*. 10.12.2021 tarihinde <https://www.webteknoloji.com/ataturk-un-turk-ogun-calis-guven-sozu-aslinda-ne-anlama-geliyor-h47964.html> ağ adresinden erişildi.

³ BK D 19 ve KT D 22

⁴ *Acık*- fiili Orhun Türkçesindeki *ac* ‘aç, tok olmayan’ kelimesinden mi yoksa *ac*- ‘acıkmak’ fiilinden mi geldiği tam olarak belli değildir.

vermiş (1988, s.290), -k- ekinin de kuvvetlendirme işlevinde olduğunu açıklamışsa da (s.59) Marcel Erdal buna karşı çıkararak (y)ük, (*hük) ‘yığmak’ eylemi için hata olduğunu belirtmiştir (2004, s.228). Aslında Gabain’in verdiği anlam ve çözümleme doğrudur. Nitekim Caferoğlu *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*’nde *ükün* ‘yıgın’ anlamını vermiştir (1968, s.271). Ayrıca *üküş* ‘çok’ kelimesi de *ök-* ile değil, *ük-* ile açıklanabilir. Eski Türkçede kullanılan alfabede *ö* ile *ü*’nün farklı gösterimleri yoktur. Nitekim Karahanlı, Harezmi, Çağatay, Osmanlı vb. de Orhun ve Uygur Türkçelerinden başka alfabe kullanmasına karşılık bu ayrıma gitmemiştir. Bu gibi durumlarda kullanılan yöntemlerden biri çağdaş lehçelerde karşılıklarını aramaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi lehçelerde ‘pişman olmak’ anlamında kullanılan *ökün-* eylemi Gabain’i haklı çıkarır.

Pişman olmak ile *düşünmek* arasında kuvvetli bir anlam ilgisi olmasına rağmen birbirinden farklı eylemlerdir. *Ökün-* eyleminin yapısına baktığımızda “ö – k – (ü)n” şeklinde görüldüğünü belirtmiştik. Peki *düşünmek* eylemine dönüşlülük eki getirildiğinde neden ‘kendi kendine düşünmek’ yerine ‘pişman olmak’ anlamı çıkmıştır? İşte bu; dilin canlılığını, gelişimini ve sürekliliğini göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Bu kelime daha Orhun Türkçesi döneminde ‘pişman olmak’ anlamına gelmiştir. Sık kullanılan kelimelerin ses ve anlam, hatta şekil yönünden değişmeye daha meyilli oldukları bilenen bir gerçektir. Şu an için Orhun Türkçesi döneminden daha eski metin örnekleri maalesef elimize ulaşmamıştır fakat Türkçenin daha önceki dönemlerde de kullanıldığı muhakkaktır. Teorik olarak söylenebilir ki *ökün-* eylemi ‘kendi kendine düşünmek’ anlamında da kullanılırken anlam kötüleşmesine (pejoratifleşme) uğramış, olumsuz bir anlama, ‘pişman olmak’ anlamına gelmiştir. Bu kötüleşmenin nedeni genellikle olumsuz bir olay veya durumdan sonra düşünmek, aklını başına almak, kısacası *ökün-* eylemini gerçekleştirmek olabilir.

Kutadgu Bilig’de *ökün-* ~ *ögün-* yüze yakın beyitte geçmektedir. Hatta aslı anlamında, yani ‘düşünmek’ anlamında kullanıldığı örnekler de vardır:

asığ körnür erse isizlik bu kün yarın yas kılur anda ukğıl ögün	(916)
sığıt kodtı ay toldı yetrüp ögin kumaru üledi kişike nenin	(1517)
élig aydı uktum munı ma ögün takı bir sözüüm bar anı ay bu kün	(2740)
baka kör keçürmiş küniñni bu kün tükel boldı tüş teg sakıñıl ögün	(5146)
bir ök hâcetim bar seniñdin bu kün yorık kıl anı sen sewinçin ögün	(5858)

Görüldüğü gibi *ögün-* genellikle *kün* kelimesiyle kafiyelenmiştir. Bu örnekten fiilin ses bakımından tamamlanma sürecinde olduğu anlaşılıyor. *Kutadgu Bilig*’de daha çok *ökün-* ‘pişman olmak’ anlamında, *ögün-* ve bir beyitte görülen *ögin-* ‘düşünmek’ anlamında kullanılmıştır. ‘Düşünmek’ anlamındaki *ögün-* fiiline Karahanlı Türkçesi sözlüklerinde ve *Kutadgu Bilig* dizinlerinde yer verilmemiştir. Karahanlı Türkçesinden sonra fiilde anlam daralması görülüyor. Yani kelime hem ‘pişman olmak’ hem ‘düşünmek’ anlamındayken Karahanlı Türkçesinden sonra ‘düşünmek’ anlamı kaybolarak sadece ‘pişman olmak’ anlamında kullanıldığı görülüyor. ‘Pişman olmak’ anlamında *ögün-* fiili pek az yerde görülür. Günümüz lehçelerinde daima *ökün-* şeklindedir.

Kutadgu Bilig’de birkaç yerde geçen ‘düşünmek’ anlamındaki *ögün-* fiiline başka bir eserde rastlanmaz. Güvenpark Anıtı’na yazılan Atatürk’ün özdeyişindeki *ögün-* için *Kutadgu Bilig*’den alınıp canlandırıldığı düşünülebilir. Fakat Afet İnan’ın şu sözleri Atatürk’ün bu kelimeyi ‘düşünmek’ anlamında değil, ‘övünmek’ anlamında söylediğini kanıtlar niteliktedir:

Atatürk, Türk ulusuna en büyük nasihatini şu üç kelimedede özetlemiştir: “Türk! Övün, Çalış, Güven!” Bu sözleri Ankara'daki Güvenlik Anıtı için yazdırırken yanında bulunmuş ve açıklamalarını dinlemiştir. O, diyordu ki: Türklük esastır. Bu mevcudiyeti, tarih içinde araştırmak, müselnel [birbirine bağlı olarak gelen] bir tarih içinde, tespit edilecek Türk medeniyeti ile övünmek, yerinde olur. Fakat bu övünmeye layık olmak için bugün çalışmak lazımdır. Her sahada, bilhassa medeniyet âlemine eser vermek için çalışkan olmayı hedef tutmalıdır. (İnan, 2009, s.438-439).

Buna ek olarak yine 1935'te yayımlanan *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*'nda *öğün-* veya *öğün-* fiillerine yer verilmemiş, *övünmek* kelimesine ise ‘tefahür etmek’ anlamı verilmiştir. Dolayısıyla Atatürk'ün *öğün-* sözünü ‘kendi kendine övünmek’ anlamının dışında bir anlamda kullanmadığı anlaşılmaktadır. Tüm bunlara karşılık ses, şekil ve anlam olarak *öğün-* fiiline bakıldığında ‘düşünmek’ anlamını çıkarımlar pek haksız sayılmazlar. Nitekim sözlüklerimizde bu anlamda böyle bir kelime olmamasına karşılık aynı kökten gelen başka bir kelime vardır. O da *öğüt* kelimesidir. *Kutadgu Bilig*'de görülen *öğün-* ‘düşünmek’ kelimesiyle *öğüt* aynı kökten gelmektedir. *Öğüt* kelimesi *ö-* ‘düşünmek’ -*k-* (eylemden eylem yapım eki ‘kuvvetlendirme’) -*(ü)t* (eylemden ad yapım eki) olarak çözümlenir. Kelimedeki ilk ünsüz zamanla *k > g > ğ* şeklinde ötümlüleştiği görülüyor.

Sonuç olarak Atatürk *öğün-* fiilini ‘kendi kendine övünmek’ anlamında kullandığına göre bu kelimenin de köken bilimi açıklamasını vermekte fayda vardır: İlk olarak Orhun Türkçesinde ‘övmek’ anlamında *ög-* fiili görülür. Uygur T. *ög-*, Karahanlı T. *ög-*, Kıpçak T. *ög-*; Azerbaycan T. *öy-*, Türkmen T. *öv-*, Türkiye T. *öv-* şeklindedir. Diğer bazı lehçelerde ise ‘övmek’ anlamında başka fiiller kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi Atatürk'ün kullandığı *öğün-*, *ög-* fiilinden gelmektedir. -*(Ü)n-* eki ise eylemden eylem yapan dönüşlülük ekidir. Bu kelime günümüzde *övün-* şeklindedir. “Gökhan Ölker tarafından, 1945 – 1950 arasındaki yazılı kaynakların taranmasıyla oluşturulan ve bir milyonluk kelime havuzundan meydana gelen *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü* adlı doktora tezinde *öğünmek* fiili 15, *övünmek* fiili yine 15 kez geçmektedir. Bu tespit de o yıllarda kelimenin hem *öğünmek*, hem *övünmek* şeklinde kullanıldığını gösterir.” (Ercilasun, 2020).

Dolayısıyla ‘düşünmek’ anlamındaki *öğün-* sözüyle ‘kendi kendini övmek’ anlamındaki *öğün-* sözü farklı köklere dayanmaktadır.

Sonuç

Son dönemlerde *öğün-* fiili üzerinde tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalara kaynaklık eden Atatürk'ün “Türk! Öğün, Çalış, Güven!” özdeyişidir. Bazı yazarlar tarafından *öğün-* fiili için ‘aklını kullanmak’ anlamı verilmiştir. Fiile ilk bakışta böyle bir anlam çıkabilir fakat köken bilimi açıklaması olarak yanlış çözümlenmeye gitmişlerdir. Öte yandan Afet İnan'ın Atatürk hakkında yazdıklarıyla fiilin ‘kendi kendini övmek’ anlamında kullanıldığı net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Günümüz sözlüklerinde *övmek* olarak yer alan bu fiil Cumhuriyet'in başlarında *öğmek* şeklinde de görülmektedir. Sonuç olarak Atatürk'ün kullandığı *öğün-* fiili *ög-* ‘övmek’ köküne dayanmaktadır. *Kutadgu Bilig*'de geçen ‘düşünmek’ anlamındaki *ökün-* ~ *öğün-* fiilleri ise *ö-* ‘düşünmek’ köküne dayanır. Dolayısıyla Atatürk bu özdeyişinde Türk milletine *aklını kullan* değil, *övün* demiştir.

Kaynakça

- Baykara, T. (1989). “Atatürkçülük Üzerine: “Türk, Öğün, Çalış, Güven”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 4 (1), (s.21-29).
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: At The Clarendon Press.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 2*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Öğünmek / Övünmek*. *Milli Düşünce Merkezi*. 15.10.2021 tarihinde <https://millidusunce.com/ogunmek-ovunmek/> ağ adresinden erişildi.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden – Boston: Brill.

- Eren, H. (2020). *Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (ETDES)* (Ş. H. Akalın, Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gabain, V. A. (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (M. Akalın, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (2009). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler* (A. İnan, Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kılınç, Ş. (2019). Atatürk'ün "Türk, Öğün, Çalış Güven" Sözü Aslında Ne Anlama Geliyor?. *Webtekno*. 10.12.2021 tarihinde <https://www.webtekno.com/ataturk-un-turk-ogun-calis-guven-sozu-aslinda-ne-anlama-geliyor-h47964.html> ağ adresinden erişildi.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Milliyet. (2021). Öğün Ne Demek, TDK Sözlük Anlamı Nedir? Türk, Öğün, Çalış, Güven Sözündeki Öğün Ne Anlama Geliyor?. *Milliyet*. 12.12.2021 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/egitim/sozluk/ogun-ne-demek-tdk-sozluk-anlami-nedir-turk-ogun-calis-guven-sozundeki-ogun-ne-anlama-gelir-6566727> ağ adresinden erişildi.
- Ölker, G. (2011). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945 – 1950 arası)*. Konya, Selçuk Üniversitesi, Doktora tezi.
- TDK. (1935). *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yûsuf Hâs Hâcib. *Kutadğu Bilig* (M. S. Kaçalın, Haz.). T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.